

Marja Vuorinen

Jokamies käy konferenssissa

ESSHC Berliinissä 24.–27.3.2004

Berliinin **Humboldt-yliopistossa** järjestettiin maaliskuun 2004 lopulla järjestyksessä viides **European Social Science History Conference**, yksi suurimmista historia-alan tutkijoita yhteen kokoavista tapahtumista maailmassa. Myös runsaasti suomalaisia kerännyt konferenssi esitellään nyt Ennen & Nytissä, kuten esiteltiin kaksi vuotta sitten myös **edellinen ESSHC**.

Kun ensimmäistä tuntumaa tämän vuoden konferenssiin otettiin, oltiin vasta vuoden 2003 alussa. Ensikertalaisellekin valkeni, että kun pyörät pyörivät näinkin hitaasti, koneiston täytyy olla todella iso. Kun konferenssiohjelma vähitellen valmistui, kokoonpanotyön valtavuus kävi konkreettisesti ilmi. Neljä konferenssipäivää, neljä sessiojaksoa per päivä, kussakin jaksossa parisenkymmentä rinnakkaissessiota, lisäksi vielä erikseen useammalle networkille tai koko konferenssikansalle yhteiset tilaisuudet.

Koordinointiurakka on kuitenkin konferenssin vastuuhenkilöiden heiniä. Riviosallistujalle riittää, että saapuu ajoissa paikalle, löytää Humboldt-yliopiston aulan ja sen sivusta ilmoitustaululta pienenpienen julisteen, joka ohjaa takaovesta sisäpihan kautta siipirakennuksessa Kinosaalin vieressä sijaitsevaan konferenssitoimistoon. Riviosallistuja kiipeää DDR:läistä tyylivaihetta edustavat portaat toiseen kerrokseen, jonottaa ilmoittautumiseen, ääntää oudon ulkomaisen nimensä mahdollisimman selvästi ja sitten, kun tiskin toisella puolella seisova henkilö ei yrityksistä

huolimatta hahmota nimen kirjoitusasua, raapustaa sen tämän ojentamalle pienelle paperilapulle, jolla on jo useita muita eksoottisia nimiä. Tämän jälkeen hän saa käteensä nimilapun ja nipun asiapapereita kassissa, jossa toisella puolella lukee **European Social Science History Conference** ja toisella tapahtuman amsterdamilaisen järjestäjän mukaan **Internationaale Instituut voor Sociale Geschiedenis**. Konferenssivieras askartelee lapun rintaansa.

Sitten voikin istahtaa voipuneena portaille tarkastelemaan kassin sisältöä ja miettimään, mistä löytäisi syötävää. Muukalainen etsii kartasta Cafeterian, uskaltautuu takaisin alakertaan ja ulos, näkee korkeitten lasiovien takana kahvittelevia ihmisiä, yrittää sisään mutta huomaa ovet lukituiksi, ihmettelee muiden nälkäisten kanssa miten pääsisi keitaan äärelle, ja lähtee viimein kiertämään rakennuksen kadun puolelle, josta löytyykin avoin ovi kahvilaan. Hän arvelee, että tilaan saattaa olla pääsy myös suurempaa tietä sisäkautta, mutta ei koko konferenssin aikana löydä kyseistä väylää.

Kotimaassa konferenssin networkeittain printattava ohjelma on vaikuttanut runsauttaan sekavalta. Kun ohjelman akkreditoiduttuaan saa käteensä yhtenä painettuna vihkosena, se alkaa jo näyttää hallittavalta. Plus/plus-motiiviristiriidan repimällä tulokkaalla on olo silti turhauttava kuin ulkomaisessa karkkikaupassa ikään: esillä on valtava valikoima ennestään tuntemattomia karkkeja, joista ei maistamatta voi tietää, mistä pitää – ja samaan aikaan kun juuri maistaa yhtä, menee sivu suun toinen, joka olisi voinut olla vielä parempi. Konferenssivieras lähtee toivorikkaana ensimmäiseen sessioonsa.

Se on kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty. Humboldtin pohjakaava on kiitettävän selkeästi H-kirjaimen muotoinen, mutta sen sisuksissa käytävät ja portaikot risteilevät niin, että äkkinäisempi eksyy monta kertaa matkalla eteisaulasta luentosaliin. Toki aina on mahdollista harhaillessaan törmätä kosmopoliittisempiin maanmiehiin, jotka tyynesti opastavat oikeaan suuntaan mumisten jotakin sen tapaista kuin ”sehän on siellä kolmannessa kerroksessa historian laitoksen vieressä, minä kävin siellä seminaarissa kokonaisen vuoden...” Saliin vihdoin päästyään vieras keskittyy kuuntelemaan esitystä, ihailien samalla valkokankaiden rullausmekanismien jyrkeitä, itäsaksalaisen insinööritaidon leimaa kantavia hammasrattaita.

“No philosophy, please, we are historians”

Sessioita voi valita monella eri periaatteella. Voi seurata kiinteästi omaa tutkimusteemaa käsittelevän networkin ohjelmaa, mutta toisaalta voi orientoitua myös aikakauden tai metodin mukaan. Itse seurasin yhtäältä Eliitti-networkin, toisaalta Teoria ja historiaografia -networkin sessioita, minkä lisäksi olin mukana parissa Nationalismi ja Oral history -sessiossa, joiden osanottajat pohdiskelivat identiteettiä rakentavien kansallisten ym. ideologisten kertomusten (major narratives) luonnetta ja toimintaperiaatteita – määrittelyn, erottelun, muistamisen ja unohtamisen politiikkaa. Varsinkin hajonneen Neuvostoliiton ja sen ideologisten satelliittien lähihistoriaa ollaan ottamassa haltuun tämän tutkimuslinjan avulla.

Laajaa eliitti-networkia hajotti sen kattama pitkä ajanjakso. Keskiajan ja 1900-luvun eliittien tutkijat ovat temaattisesti kaukana toisistaan: vaikka periaatteessa tutkitaankin samaa ilmiötä, yhteiskunnalliset kontekstit eroavat toisistaan niin paljon, että valtaosa relevanteista kysymyksistä ei voi olla samoja. Vaikutti myös siltä, että suuri osa esiintyjistä tyytyi tuomaan kansainväliselle foorumille oman tapaustutkimuksensa perus-empiriaa, jolloin laajempien yhteyksien näkeminen, kontekstien hahmottaminen ja tapausten vertailu jäi liikaa kuulijan omalle vastuulle.

Liiallinen empiriapainotteisuus tosin näytti pätevän monen muunkin networkin esitysten suhteen. Toinen tyypillinen ongelma oli aikataulujen venyminen. Itsekin puheenjohtajana toimiessani opin kantapään kautta, mikä kokonaisvastuu session vetäjälle lankeaa. Oma auktoriteettini ei riittänyt sinnikkäimmän puhujan esityksen katkaisemiseen edes 10 minuutin ajanylityksen jälkeen. Tulikin mieleen, että jatkossa pitäisi ehkä sopia näitä tilanteita varten jonkinlainen turvasana – yhteinen koodi, jonka kuullessaan innokkainkin puhuja tajuaisi aikansa loppuneen.

Teoria ja historiografia -network vaikutti kokonaisuutena tarkastellen virkeimmin keskustelevalta. Yksi syy tähän on varmasti se, että aiheen ”vaikeuden” (lue: pitkällisen perehtyneisyyden ja kypsän näkemyksen vaatimusten) takia pääosa esiintyjistä oli etabloituneita tutkijoita, joista useimmilla tuntui olevan professorin titteli. Myös sessioiden toimintaperiaate oli keskimääräistä dialogisempi. Alustukset olivat lyhyitä ja esiintyjät jäivät estradille muodostaen paneelin, joka suurimman osan ajasta keskusteli sitten keskenään, kuulijoiden iloksi. Jotkut rintamalinjat olivat ehkä kivettyneitä, mutta vakiintuneista asemista käsin esitetty viimeistelty argumentointi pysyi silti kiinnostavana. Näissä sessioissa käytiin muutamia hyvinkin kiehtovia otteluita, joissa vastakkain näyttivät jälleen kerran olevan tutut joukkueet *les anciens* ja *les modernes*. Jälkimmäiset kannattivat yleisesti filosofisten kysymysten pohdiskelua ja erityisesti postmodernia relativismia Hayden Whiten tapaan, kehottaen myös meitä nuorempia samaan tottelemattomuuteen. Edelliset taas halusivat pitäytyä jonkinlaisessa modifioidussa, kriittisessä positivismissa toivoen, että nuorempikin historioitsijapolvi edelleen jaksaisi vaatia itseltään ryhdikkyyttä totuuden tavoittelussa, vaikka sitä ei voisikaan saavuttaa.

Lauantain *Meet the author* -sessiossa olivat näytteillä ja kuultavana Georg ja Wilma Iggers, jotka muiden muassa Jürgen Kockan ja Chris Lorenzin puhuttamina selostivat elämänsä vaiheita vastikään julkaistun elämäkertateoksen tiimoilta. Sessio olisi kyllä yhtä hyvin voinut olla nimeltään *"Meet the Dinosaurs"*. Tieteenalamme kunniavanhusten esittely konferenssikansalle on toki kaunista sinänsä, mutta tämänkertainen kokoonpano vain yksinkertaisesti ei toiminut. Moni on varmasti pakon edessä lukenut G. Iggersin *Historiography of the twentieth century: from scientific objectivity to the postmodern challenge* -teoksen, mutta en usko monenkaan nuoren tutkijapolven edustajan haltioituneen kyseisestä teoksesta siinä määrin, että pitäisi gurunaan juuri Iggersiä – vanhemmalle polvellehan istunto saattoi toimia nostalgiapläjäyksenä. Kysyä sopii myös, miksi yksi harvoista konferenssin isäntämaahan kiinnittyvistä sessioista oli teemaltaan näin korostetun kielteinen. Berliini Saksan pääkaupunkina on ollut monenlaisten synkkienkin tapahtumien näyttämönä, mutta tarvitsiko taas nostaa esiin Kolmannen valtakunnan aikainen juutalaisten kohtelu? Pahuuden ritualistinen tuomitseminen saattaa olla kohottavaa, mutta menneisyyden tapahtumien ymmärtämistä se ei sanottavasti auta.

Kun nyt moittimaan rupesin, niin jaetaan loputkin risut saman tien. Ymmärrän, että konferenssin järjestäjät työskentelevät kroonisen aika-, raha- ja resurssipulan olosuhteissa, eikä konferenssin oheistoiminnoista huolehtimiseen riitä kovin paljon energiaa. Kuitenkin kannattaisi miettiä, voisiko ruokailun järjestää jotenkin keskitetysti – aiempien vuosien huonoista kokemuksista huolimatta. Osallistujien voimavaroja säästyisi olennaisempaan, jos ei tarvitsisi lyhyen tauon aikana aina ensin etsiä kuppilaa ja sitten miettiä, mahtuuko sinne sisään, saako siellä jotain itselle sopivaa ruokaa, kukahan sen mahtaisi tarjoilla, koskahan se tulee, ja saakohan täällä joskus laskunkin. Yhteinen ateriointi tarjoaisi myös luontevan foorumin sessioissa syntyneiden kontaktien syventämiselle ja niissä aloitettujen keskustelujen jatkamiselle – epävirallisemmassa ja siten kenties palkitsevammassa ympäristössä. Konferenssien tärkein anti esitysten ohella kun ovat juuri ne kontaktit!

Toinen oheisohjelmaan tai pikemminkin -ohjelmattomuuteen kohdistuva moitteeni on se, että nyt jätettiin kokonaan käyttämättä ne mahdollisuudet, jotka Berliini poikkeuksellisen monipuolisena ja kiinnostavana historian näyttämönä tarjosi. On tietysti totta, että monet konferenssivieraat ovat käyneet kaupungissa aikaisemmin ja/tai pääsevät sinne halutessaan omatoimisesti uudestaan, ja ovat myös enemmän kuin kykeneviä tutustumaan kaupunkiin ihan itsekin. Siitä huolimatta olisi voinut järjestää – tai pyytää kaupunkia järjestämään – jonkinlaisen esittelyn, joko videoesityksen, kiertoaajelun tai jopa -kävelyn muodossa. Muiden alojen vastaavissa konferensseissa tiedän järjestetyn halukkaille jopa pitempiä puolipäiväretkiä jonkin erikoisemman nähtävyyden äärelle. Historioitsijoiden tapaamisessa luulisi riittävän paitsi kiinnostuneita osallistujia, myös asiantuntevia oppaita ihan omasta takaa.

Berlinerluft

Konferenssin loputtua – itse asiassa viimeisen sessiojakson aikana, jonne hän ei enää jaksanut mennä – konferenssivieras kiertelee vielä tutuksi käyneellä näyttämöllä, jossa päättyvän esityksen lavasteita jo puretaan. Mieleen palaavat kuluneitten päivien tunnelmat: tässä istuimme ensimmäisenä aamuna, tuolla oli se mielenkiintoinen sessio, tässä nautimme tauolla kahvia ja Bahlsenin herkullisen keksilajitelman makupaloja – joitain murusia näkyy olevan jäljellä vieläkin. Muutama muukin orpo kollega vaeltelee vielä tyhjenneissä tiloissa. Tummuva berliniläinen ilta hiipii ikkunoista sisään, ja surumielinen hämärä laskeutuu konferenssivieraan mieleen.

On aika panna merkille keiden jalanjäljissä on liikuttu. Kinosaalin aulan pylväässä on laatta, jossa kerrotaan, että tässä rakennuksessa pitämillään luennoilla Albert Einstein esitteli yleisen suhteellisuusteorian. Ylemmän kerroksen eteistilassa on kolme sosialistisen tieteen saavutuksia esittelevää värikästä lasimaalausta. Päärakennuksen ison aulan monumentaaliportaikon takaseinään taas on löytynyt sitaatti itseltään Marxilta: ”Tähän asti filosofit ovat tyytyneet määrittelemään maailmaa, nyt on kysymys siitä, miten se muutetaan.” Yliopiston edustalla päivystävät Humboldt-veljekset. Kauempana kadulla ratsastaa Fredrik Suuri.

Väsynyt konferenssivieras kävelee Unter den Lindenä kohti länttä ja laskevaa aurinkoa. Puistokadun varrella hän näkee Stalin-klassisismistaan välittömästi tunnistettavan, DDR:n aikaisen Neuvostoliiton suurlähetystön. Sen katolla liehuu nyt Venäjän lippu. Saman kadun poikkikaduilla erottuvat kaukaa massiivisten betonimöhkäleiden ja poliisiketjujen eristämät USA:n ja Britannian suurlähetystöt. Niissä pelätään arabiterroristien autopommeja.

Kadun päässä hämöttää Brandenburger Tor – portti kahdessa muurissa. Alun perin se oli vain tavallinen pikkutulliportti, yksi monista, vanhaa Berliiniä ympäröineessä kaupunginmuurissa, joka purettiin 1800-luvulla. Sitten siitä tuli ylityspaikka, maamerkki ja ikoni toisessa, paljon dramaattisemmassa muurissa. Sen pylväikön läpi itseään kunnioittavan historioitsijan on tietenkin käveltävä ja muistettava valokuvissa näkemänsä kyltit, jotka jatkavat elämäänsä Berlin Story -nostalgiaputiikin postikorteissa: *”Achtung! Sie verlassen jetzt West-Berlin.”*

Väsynyt muukalainen kääntyy takaisin kohti itää, kulkee ohi tutuksi käyneen Humboldtin luoden viimeisen silmäyksen Fernsehturmin

palloon, joka on korkeuksistaan tervehtinyt häntä joka aamu matkalla Friedrichstrassen S-Bahnhofilta kohti yliopistoa, ja pysähtyy katsomaan kadun toisessa päässä avautuvaa maisemaa. Vasemmalla kohoaa uusbarokkinen tuomiokirkko. Siitä oikealle, Preussin kuninkaanlinnan paikalle Itä-Saksan aikana rakennettu Palast der Republik on hieno muistutus siitä, miten uusi ideologia tuhoaa vanhan ikoneita ja pystyttää omansa niiden tilalle. Nyt taitaa olla viimeiset ajat nähdä se. Rakennus on huonossa kunnossa – toisin sanoen, päästetty tahallaan huonoon kuntoon – joten on enää vain ajan kysymys, koska se puretaan. Tilalle ilmeisesti tulee osittainen kopio kuninkaanlinnasta. Jälleen uusi hieno muistutus siitä, miten uusi ideologia tuhoaa vanhan ikoneita ja pystyttää omansa niiden tilalle.

Berliini – megalopolis täynnä kerrostuneita merkityksiä, monitulkintaista symboliikkaa, vaihtuvia ideologioita ja estetiikkoja – on todellinen muiston paikka. Tai oikeammin monikossa, muistojen: Preussi, yhdistynyt Saksa, Keisarikunta, Bismarck, I maailmansodan häviö, Weimarin tasavalta, dekadenssi, Zarah Leander, Kolmas valtakunta, Albert Speer, juutalaisvainot, II maailmansota, Hitler-bunkkeri, neuvostoarmeija, miehitysvyöhykkeet, DDR, muuri, JFK, jälleenyhdistyminen ja Goodbye Lenin.

Mutta Berliini on myös unohtamisen paikka, vaikka historioitsijan tietoisuudessa toki on läsnä myös se, mikä ei ole näkyvässä. Vanhalla itäpuolella monet korttelit katkeavat kesken, ja niiden sivua leikkaa uuden katuverkon mukainen väylä. Kokonaisia kaupunginosia on kadonnut modernististen jättiläistalojen jalkojen alle. Valtio päivätalossa on uusi kupoli. Muuria myydään murusina matkamuistomyyvälöissä, mutta kaduilta sen viimeisetkin jäljet on siivottu pois, ja muurin liepeillä levinneet autiot alueet on rakennettu täyteen. Kuninkaanlinna on poissa, lukuun ottamatta sitä pientä kaistaletta, jonka parvekkeelta Karl

Liebknecht vuonna 1918 julisti sosialistisen tasavallan voittoa. Siinä, missä Hitlerin valtakunnankanslia sijaitsi, on vaitelias kaistale tyhjää tilaa.

Teksti: Marja Vuorinen

Kuvat: Marja Vuorinen ja Jouko Nurmiainen
Marja Vuorinen on VTL ja tutkija Helsingin
yliopiston yhteiskuntahistorian laitoksessa.
Jouko Nurmiainen on FM ja tutkija Helsingin
yliopiston historian laitoksessa.

ENNEN JANYT
Historian tietosanomat